

Prof. MUDr. Zdeněk Dienstbier, DrSc.

Být slyšen je důležité

Když se v roce 1945 hlásil na vysokou školu, uvažoval o politologii. Cestou k zápisu ale potkal partu spolužáků z gymnázia, říkali: Neblázni, pojd' s námi na medicínu. Tak šel a pak se roky zabýval nukleární medicínou. Je tomu právě dvacet let, co prof. MUDr. Zdeněk Dientsbier, DrSc., založil Ligu proti rakovině.

Tehdy v pětáctém – po šesti letech nacisty zavřených vysokých škol – musel být na lékařské fakultě obrovský nával.

Byl to takzvaný lucernový semestr, přednášky jsme měli ve velkém sále pražské Lucerny. Chodilo se s triedry, abychom dohlédli na tabuli. Učebnic a skript se zoufale nedostávalo. Zhruba padesát procent posluchačů to postupně vzdalo. Já i moji spolužáci z gymnázia jsme měli štěstí, naši kantoři ze střední školy nás dobře připravili, byli dost nároční, jedinou jistou jedničku jsem na gymnáziu míval jen z tělocviku. Tamní učitelský sbor byl laděný vlastenecy, výchova odpovídala masarykovskému duchu, i během protektorátu. Tři profesori byli zatčeni, třídní učitelku zfackoval před našima očima nacistický školní inspektor.

Co vás jako medika nejvíce přitahovalo?

Interna. Imponovala mi rozvětvenost úvah při rozpoznávání znaků choroby, nutnost zvážit všechny příznaky a eventuální nemoci. Už jako medik jsem mohl fiškusovat na I. interní klinice na Karlově náměstí u hematologa docenta Josefa Libánského. Tehdy vznikly první látky na snížení srážení krve – Pelentan se tomu u nás říkalo. Podával se u infarktu myokardu, k prevenci či rozpouštění trombů. Libánský si ze mě udělal kvalifikovaného laboranta. Vyšetřovala se srážlivost krve tzv. protrombinovým testem, což právě byl můj úkol. K testu se používala sušina z mozků, ze začátku i lidských – než jsme přišli na to, že králíci jsou stejně užitečné. Zjistil jsem, že lze ten substrát proplachovat

tříkrát za sebou a pořád je účinný, čímž se snížila spotřeba mozků, a já dostal cenu za nejlepší studentskou práci.

Co se dělo po promoci? V padesátých letech přece běžně hrozily umístěnky.

Nejen ty, také povolávací rozkaz na vojnu. Vysokoškoláci tehdy rukovali na dva roky a lékaři se ještě báli tzv. paragrafu 39, který znamenal prodloužení o další tři roky, protože armáda potřebovala doktory. Pět let! V té době ale vznikala Akademie věd a chytří a vlivní docenti z I. interny dokázali prosadit, že všech pět mladých sekundářů, mezi nimiž jsem byl i já, se stalo vědeckými aspiranty, placenými z Ústředí pro výchovu vědeckých kádrů. A byli jsme vyjmuti z povinné vojenské služby. Tak jsem vzal aspiranturu v oboru rentgenové diagnostiky.

Vaše cesta k problematice akutní nemoci z ozáření a důsledkům atomové bomby začala tedy útekem před uniformou.

Dopoledne jsem dál pracoval na interně, odpoledne v hematologické laboratoři. Jednoho dne můj školitel docent Holý oznámil, že odjíždí do Koreje pomáhat Severokorejčům v boji proti imperialismu a předal mi klíče od terapeutického rentgenu, kde se ozařovali nemocní s nádory a zvětšenými uzlinami u lymfomů a leukémií. V té době se vzhledem ke kulminaci studené války a závodů v jaderném zbrojení pracovalo na obou stranách na nalezení ochrany člověka před atomovým zářením. Vyzkoušel jsem látku, která se za války po-

Prof. MUDr. Zdeněk Dienstbier, DrSc. (*1926)

Radiobiolog a internista s nástavbou nukleární medicíny. Zabýval se výzkumem vlivu záření na krevetvorbu a maligní lymfomy. Stal se prvním docentem radiobiologie u nás a třetím profesorem nukleární medicíny v Evropě. V letech 1957–1990 byl přednostou Ústavu biofyziky a nukleární medicíny. V roce 1990 založil s MUDr. Evou Sirackou, DrSc., z Bratislavy Československou ligu proti rakovině. Jako předseda Ligy proti rakovině Praha působil následujících dvacet let. Nyní se Lize věnuje v omezeném čase jako čestný předseda, stejně jako svým hodgkinským pacientům. Protože jim po třech letech od ukončení léčby dovoľoval založit rodinu, je dnes „nevlastním otcem“ více než 80 zdravých dětí.

Foto vpravo: archiv Ligy proti rakovině

užívala jako protilék při otravě yperitem – BAL, British Anti-lewisit. Myši, kterým jsem napíchal BAL a pak je ozářil, přežily. To byl začátek mé kariéry radiobiologa.

O několik let později vám nabídli vedení tehdejšího Fyzikálního ústavu lékařské fakulty.

Nejdřív se mi to nezdálo, přece se nebudu znovu učit kolo na hřidelu a volný pád! Tehdejší děkan fakulty Tomáš Travníček mi řekl: Máš týden na rozmyšlenou, udělej z toho medicínský obor. Obešel jsem koryfeje fakulty – Charvát, Hennera, Hepnera – byl jsem proti nim kluk, jedna-třicetiletý. Povzbuzovali mě, zvláště Charvát. Od září 1957 jsem byl jmenován šéfem instituce nazvané Ústav lékařské fyziky. Během pěti let se z původních devíti pracovníků ústav rozrostl na šedesát. Podařilo se zavést i výuku nukleární medicíny. Ta se postupně stala mou druhou odborností.

Jak to vypadalo s nukleární medicínou ve světě?

V roce 1957 jsem byl ve skupině lékařů, kteří odjeli na šest neděl do Moskvy v rámci československo-sovětské dohody. Zatímco u nás se velice dbalo na bezpečnost práce, tam jsme zjistili, že „kafedra medicínskej radiologie botvinskj balnici“ je v dřevěném baráku, že má podlahu z neohoblovaných fošen. Když upadla ampule s izotopem, zametli sklo... Zato jejich detekční technika – sice nevzhledná – byla bombenfest. Napsal jsem žádost do Vídně, do Mezinárodní agentury pro atomovou energii, zda by mi neposlali plány podobných pracovišť v zahraničí. Nabídl mi studijní cestu, při níž jsem projel západní Německo, Británii, USA, Francii a Itálii, získal mnoho kontaktů, poznal špičkové odborníky. Tahle cesta v roce 1964 mě ohromně postavila na nohy. I celý ústav. Protože takové pracoviště se nedá zvládnout jen vlastní experimentální prací, člověk si musí vytvořit koncepci a páky, jakými plnění koncepce kontroluje. Dnes se tomu říká managing.

S Ligou proti rakovině je spjat „květinový den“

Dobrovolníci v ulicích nabízejí žluté kytičky s letáky

Školáci, skauti, studenti, ti všichni pomáhají

To byla zřejmě vaše šťastná životní etapa.

Nejšťastnější. Až do podzimu 1968 byl Ústav biofyziky a nukleární medicíny řídicím pracovištěm celostátního výzkumu. Vychoval jsem tam osm docentů, čtyři profesory. Pak nastal amen, protože jsem přišel o rudou knížku a náš dosavadní výzkum dostala vojenská medicína v Hradci Králové.

Neuvažoval jste o emigraci?

Uvažoval. Dostal jsem i nabídky od kolegů na Západě. Ale nechtěl jsem opustit rodiče, také naše děti byly ještě docela malé. Navíc mně by smutek po domově strašně ublížil, jsem tu zakořeněný. Z chaty na Živohošti jsem si udělal místo, kde jsem si lízal rány. Tu oázu klidu mám rád dodnes.

Ředitelem ústavu jste nakonec zůstal.

To sice ano, ale měl jsem proti sobě pověstně tvrdého normalizátora děkana Vladimíra Baláše, celozávodní výbor partaje a pátou kolonu v ústavu. Zachránilo mě především to, že vojáci potřebovali zkušeného odborníka na nemoci z ozáření.

Před dvaceti lety jste založil Ligu proti rakovině, až do letošního února jste byl jejím předsedou. Co vás od nukleární medicíny přivedlo k onkologii?

V pětadesáti jsem si chtěl trochu uvolnit ruce, takže jsem se dohodl na počátku 90. let, že půjdu do penze a nechám si jen čtvrtinový úvazek, v jehož rámci budu dělat klinickou část Hodgkinovy choroby, rakoviny mízních uzlin. Jedna z prvních

pacientek, jež mi v mých lékařských začátcích umřela, byla spolužačka z gymnázia, která měla právě tuhle nemoc. Do 70. let byl Hodgkin sice dobře diagnostikovatelný, ale nemocní umírali do tří let. Pak přišel nový impulz ze Spojených států. Do té doby jsme ozařovali jen uzlinu, která byla hmatná nebo byla vidět na rentgenu, kdežto Američani vzhledem k tomu, že nejde o nádor, který vzniká lokálně, začali ozařovat celý systém uzlin. I když je nádor jen na krku, ozařují od bránice až po čelisti. Také přišli s tím, že monochemoterapie je nesmysl – nádorové buňky bývají v různých vývojových fázích, a proto se užívá kombinace léčiv.

Co ale bylo impulzem k vytvoření Ligy?

Má představa byla naivní: vytvořit něco, co by mělo smysl a kde bych mohl využít své zkušenosti. Toužil jsem po nezávislosti. Osvobodil jsem se tedy i od dosavadních pedagogických povinností. V roce 1990 jsem navštívil Ústav pro výzkum rakoviny v Heidelbergu a seznámil se s prací nevládní organizace Deutsche Krebsliga, zabývající se podpůrnou péčí o onkologické pacienty. Heidelberg mi dal ten hlavní impulz. Pak jsem měl kliku na tým, začínali jsme se stokorunami, dnes hospodaříme s dvaceti miliony ročně. Hlavně se orientujeme na podporu prevence a na dotaci investic do přístrojů a vybavení.

Liga proti rakovině

Liga, v jejímž čele dnes stojí MUDr. Michaela Fridrichová z Ústavu radiační onkologie FN Bulovka, byla založena přesně před dvaceti lety. Hlavními cíli neziskové organizace jsou nádorová prevence a výchova ke zdravému způsobu života, zlepšování kvality života onkologických pacientů a podpora onkologického výzkumu. Liga každoročně pořádá celostátní sbírku Český den proti rakovině – v roce 2009 se vybralo 14 552 222 korun. Letos se koná 12. května a hlavním tématem je prevence karcinomu prostaty.

WWW.LPR.CZ, WWW.DENPROTIRAKOVINE.CZ

Letošní 12. květen je čtrnáctý v řadě ročníků celonárodní sbírky. Zástupy lidí se žlutoučkým měsíčkem lékařským na klopě... Jak vznikl květinový den?

Asociace evropských lig proti rakovině uspořádala v polovině 90. let pro země bývalého sovětského bloku workshop o fundraisingu, neboli, jak já tomu říkám, o žebrání. Tam jsem se dozvěděl, že Belgičané a Irové pořádají takové květinové dny a že je to zdroj jejich existence. Zkusili jsme to tedy také, poprvé v roce 1997 v Praze. Úspěch byl absolutní. Navíc vše od začátku spojujeme s agitací prevence. Ke každé květině přidáváme leták. Ten vždy charakterizuje některé z rizik, jež se spolupodílí na vzniku rakoviny. Letos je na programu karcinom prostaty, protože ten je v současné době častější než karcinom plic u mužů. Přitom rakovina plic vedla po léta. ‚Výhoda‘ karcinomu prostaty je v tom, že mortalita je pouze třicetiprocentní, kdežto u plic devadesátiprocentní.

Snažíte se lidi přimět, aby proti nemoci bojovali dřív, než se rozvine. Dají si říct?

Z vědy vím, že klíčové je být slyšen. Už Darwin říkal, že hlavní zásluha připadá ne tomu, kdo dostal nápad, ale tomu, kdo o něm přesvědčil svět. A to platí všeobecně.

Několikrát v životě jste dostal nabídku vstoupit do politiky. Nestál jste o to?

Z legrace říkávám, že jsem byl vědecký radní od Plojhara po Bojara. O zdravotnictví jsem něco věděl, neboť jsem byl předsedou a později úřadujícím předsedou vědecké rady. Poprvé jsem odmítl nabídku ministrovi školství Vladimíru Kadlecovi v roce 1968, když chtěl, abych mu dělal náměstka. Znali jsme se dobře, tak jsem mu mohl říct, že jsem švec a švec bez verpánku je shit. A toho jsem se držel i dál. Po listopadu 1989 za mnou přišli s návrhem, zda bych nechtěl být ministrem zdravotnictví, později s návrhem kandidovat na prezidenta republiky a jednou i na senátora za ČSSD. Naštěstí pokaždé zvítězilo moje sebekritické já i strach ze ztráty soukromí. ■